

44.000.032.1
Т 320

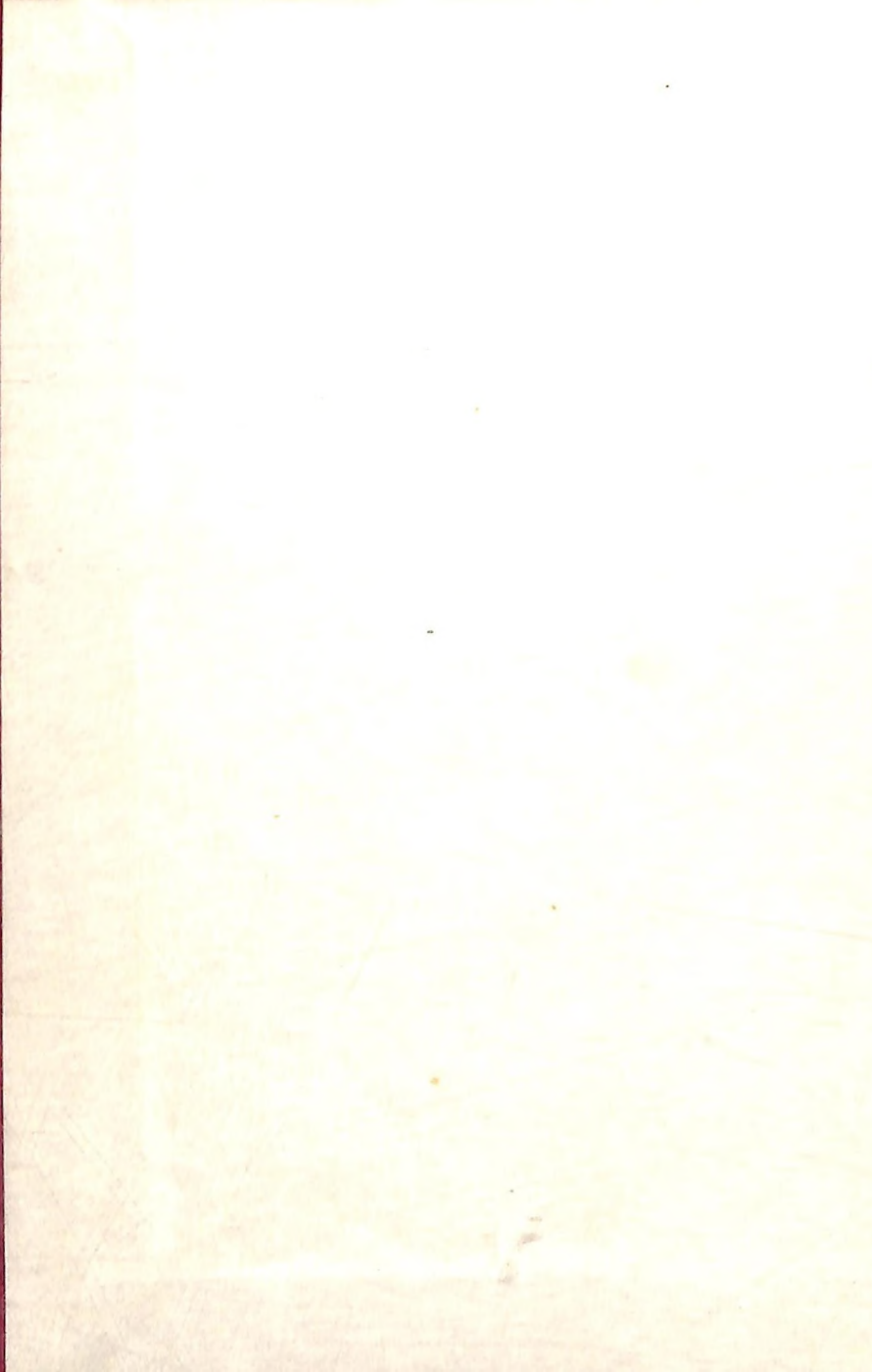
Т. А. ТЕМДОНОВА

Диктанттардын

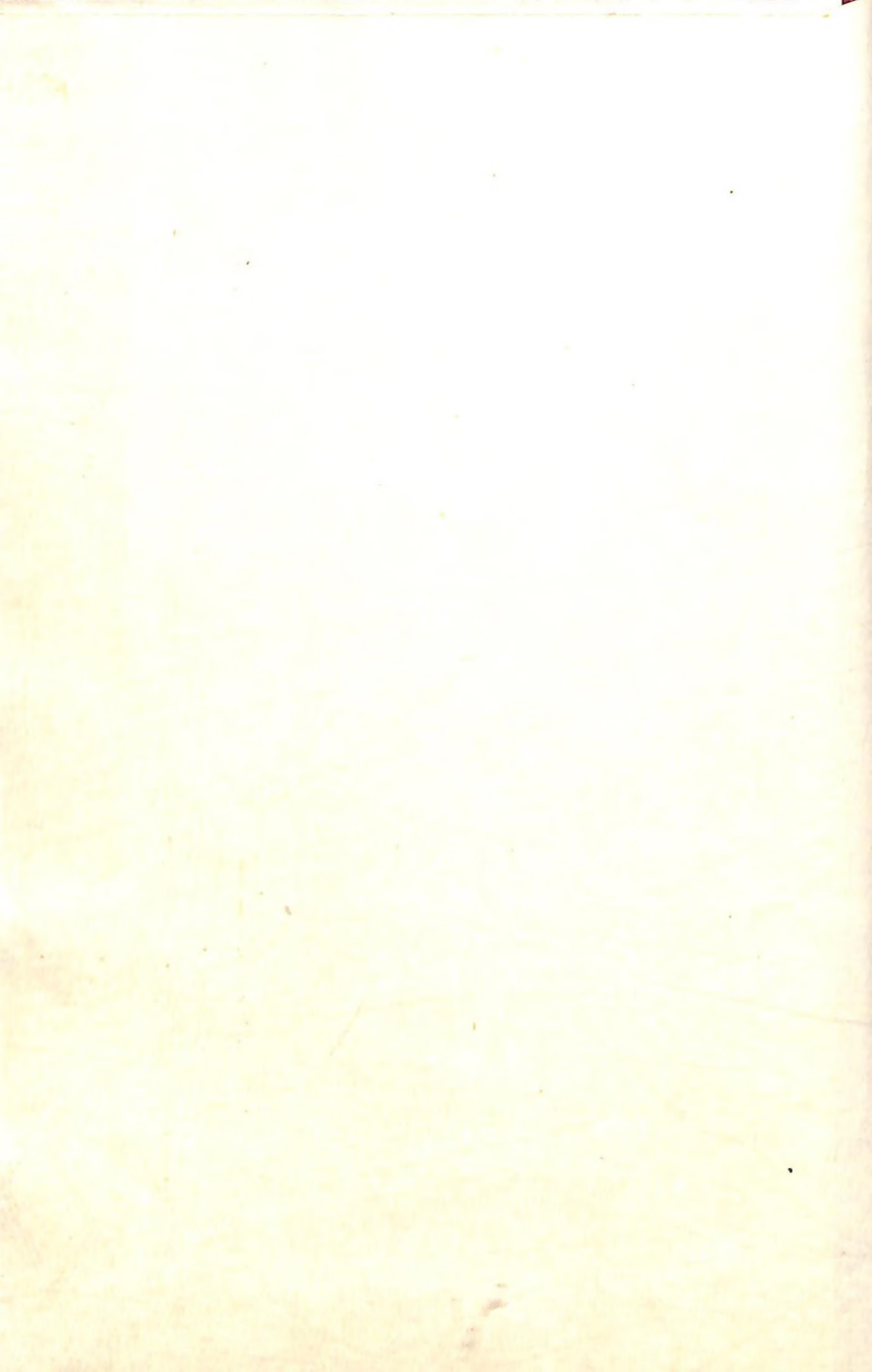
1-күнү

1-күнү

1974











261.4 (АМ)

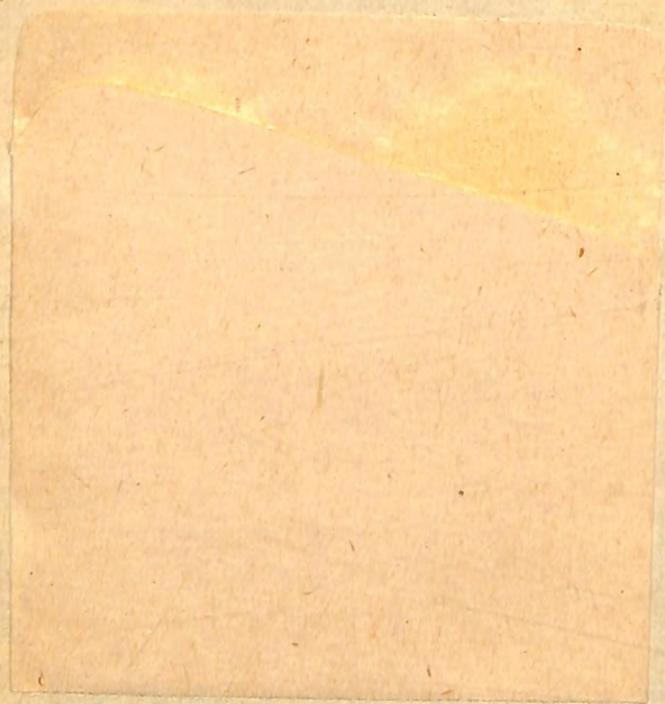
Г- 320

Т. А. ТЕМДЕНОВА

ДИКТАНТТАРДЫН ЈУУНТЫЗЫ

1—3 класстарга

ГОРНО-АЛТАЙСК • 1974



ОБЯЗАТЕЛЬНЫМ

Т. А. ТЕМДЕНОВА

ДИКТАНТТАРДЫН ЈУУНТЫЗЫ

1—3 класстарга

УРЕДУЧИГЕ КЕРЕКТУ БИЧИК
КОЖУП, 2-чи КАТАП ЧЫГАРГАНЫ

*Горно-Алтайский автономный областьтын албаты
јредјзининг бөлүги јөптөгөн*

АЛТАЙДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР
ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫН
ГОРНО-АЛТАЙСКАГЫ БОЛУГИ • 1974

74.2684 19/632.1
T 320



Татьяна Абрамовна
Темденова

СБОРНИК ДИКТАНТОВ

для 1—3 классов

Редактор З. И. Табакова. Технический редактор
М. Г. Шелепова. Корректор А. А. Боконокова.
Сдано в набор 19/VI 1974 г. Подписано к печати 17/VII 1974 г.
Формат 84×108 1/32. Усл. п. л. 2,5. Уч.-изд. л. 1,5.
Бумага тип. № 3. Тираж 1000 экз. Заказ

Цена 3 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
Горно-Алтайск, пр. Коммунистический, 44.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

1 класс.

ТАБЫШТАР ЛА БУКВАЛАР.

1. Иш, сас, тал, тош, тыт, сарас, ручка, книга, ада, эне.
2. Темир, салкын, үйген, нокто, кејим, кижен, кап, эскин, бортого.
3. Қалбак, аяк, казан, стол, очок, миска, көнөк, сусу, чөйгөн.
4. Ок, ыш, ус, ур, аш, тус, ук, ат, теп, бичи, ырыс, айым, отур.
5. Ак ат. От сал. Сөс бичи. Чайды ас. Ыш чыкты. Маца, чай ас. Эне, көчө ур.

БАТЫР.

Батыр — үренчик. Ол јакшы бала. Балдарла нак жүет. Школго ару келет. Батыр «бешке» үренет. Батырдан ем алыгар.

АЛФАВИТ.

1. Ада, өрөкөн, ака, јене, јесте, карындаш, сыйын, бөбө, эне, јурчы, таай, јеен, јаана, шаны.
2. Аңыр, турна, јелечи, борбыйак, сангыскан, күртүк, кү, чай, бөднө, балыкчы, өртөк, көктөш, јаманкуш, тейеген, сымда, агуна.
3. Альбом, деремне, Зоя, машина, Оля, Павел, Рая, амовар, Вера, Ира, Яша, трактор, умчы, цирк, халат, ычкан, школ, юла, январь, февраль, июнь, кiske.

Э ле Е БУКВАЛАР.

- I. Эт, эм, эп, эш, элик, эзин, эштек, эмчи, эзлик, эмди, эки, эгү, эмил.
- II. Эмил эт јиди. Эје, эм экел. Эзин согот. Эчки блөндиди. Эје, эгү ал. Бисте элик көп. Эрке эчки тарады.

III. Серее, сегис, тер, терек, кўрек, мерген, декабр телекей, сержант, этажерка, семис, элгек, эмеген, эпчи жеп, кеден, эрмек, эрте, эдиски, себиске, эрлен.

ЭМ.

Эјем — эмчи. Эм керек. Эје, эм бер. Эјик, эм ич, эји. Эмилчи эм јиди. Эм јакшы.

ЭЛИК.

Энир кирди. Элик мантады. Эркин элик кўрди. Эли јараш эмтир. Сүренг база элик кўрди. Эмди элик атпас.

ЭДИСКИ.

Эртечи тос сойды. Тостонг эдиски этти. Эдискини ўни јараш. Јайгыда слер эдиски эдип ойногор.

ОРУС ТИЛДЕН КИРГЕН СӨСТӨРДИН БУКВАЛАРИ

Я

Мячик, ясля, яблоко, якорь, Коля, Вася, Оля, Витя, Сеня, яблоня, Яша, Валя.

Васяда мячик. Ол ясляга барды. Вася анда мячи ойноды. Ясляга яблоко экелди. Няня балдарга яблок ўледи.

Ю

Юла, Юра, Юля, Нюся, июнь, июль, Люба.

Юра юла алды. Юля ойноды. Нюся аяк јунды.

Ё

Лёша ёлка экелди. Оны балдар кееркеде чўмдеди. Јаңы јылдын байрамында балдар ёлкага келдилер. Оло ёлка керегинде кожон кожондодылар.

В

Вера, Ваня, вата, вагон, вазелин, ванна.

Ваня вата садып алды. Вася вагонго отурды. Вер ваннада јунунды.

Ф

Ферма, форма, фонарь, Фома, цифра, фуфайка, туфля, Тимофей, Феня, кофта.

ФЕРМА.

Бисте ферма бар. Анда Феня эжем иштеп јат. Балдар фермага јүрет. Феня эјеме болужат.

Х

Механик, халат, совхоз, колхоз, хор, Захар, Харитон, сахар, Хабаровск, Харьков.

КОЛХОЗ.

Бистинг колхоз бай. Захар колхозто завхоз болуп јат. Харитон колхозто кузнец болуп иштеп јат.

Ц

Менин адам кузнец болуп иштеп јат. Агам черүде, ол офицер. Бистинг айлыбыс станциянын јанында. Мен циркте болдым.

Щ

Плащ, площадь, щётка, щи.
Марыш плащ кийди. Таныш щётка садып алды. Кызыл площадьта парад болгон.

ИШ.

Бүгүн балдар маалада иштедилер. Варя грядка эткен. Стёпа свёкла отургусты. Люба морковь ло чалкан сугарды.

ЈАС.

Јылу јас келди. Кар кайылды. Суучактар акты. Яша ла Лёва куштарга уја жазады.

УС КОЛДОР.

Уренчиктер кружокто болды. Эжик ле Күреш ракеттилер. Чибил самолёт эдилеп үренди. Тарын кереп жазады. Сорокин Вова ла Жалбанов Анчы — нөкөрлөр. Перменде олол ойын баштайт. Урокто жакшы иштенет.

Б ла Ъ ТЕМДЕКТЕР.

Пальто, Булька, письмо, букварь, календарь, съезд, платье, печенье.

Боряда Булька деп ийт бар. Текеш букварь кычырды. Коляда жаны пальто бар. Лиза письмо бичип жат. Жесте экинчи подъезде жадып жат. Мен печенье жидим.

Талдап бичиип диктанттар.

1. ЁЛКА.

Бисте ёлка болды. Балдар көп жуулган. Ёлкада жарат ойынчыктар көп болгон. Балдар жакшы ойнодылар.

2. МОСКВА.

Москва — бистинг төс городыс. Мында миллиондо тоолу улус журтап жат. Городтын орто тужында Кремль. Онын өргөөлөринде Коммунистический партиянын съездтери өдөт. Москвада заводтор ло фабрикалар көп. Москва там жаанап өзүп жат.

3. СЪЕЗД.

Москвада съезд болгон. Энем ол съезде турушты. Анда улус көп болгон. Олол жаан учурлу сурактар шүүштитилер.

УЗУН УНДУ ТАБЫШТАР.

I. Уур, ээн, үүр, туу, коо, жаа, тоорчык, ноокы, шаашкак, шуурган, жеерен, бороон.

II. Бийик туу. Жеерен уй. Эчкиде ноокы көп. Бүгүн күн каан. Чаап мантады. Балдар сууда эжинди. Маак көөрчөк жиди.

III. Айас күн болгон. Жаан улус өлөн жууды. Балдар

буул тартты. Кырдын ары жанынан кара булут көрүнип келди. Кенетийин жааш жаай берди. Оду жуук болгон. Улус оду жаар жүгүрди.

КЫШ.

Кыш келди. Кар жаады. Сооктор башталды. Суулар тонды. Балдар жылу кийим кийди. Сеня ла Аткыр чанагаш алды. Оля конёк алды.

СӨСТИНГ УИЕЗИ.

I. Ан, бөрү, түлкү, борсук, көрүк, өркө, сарас, шүлүзин, номон, булан, тарбаган, мыйгак, камду, калазак, агас, киш, норка.

II. Курт, жылан, келескен, көбөлөк, конус, чымалы, чымыл, бөкөнөк, көгөөн, адару, томонок, жүргөмөш, аспан, сегерткиш, чойлошкон.

БӨРҮ.

Бөрү — казыр ан. Ол кышкыда ач. Бөрүлөр улуска каршу эдет. Олордон чеберленер керек.

Адар андап барды. Ол бөрү атты. Терезин садып ийди.

ТАБЫШКАКТАР.

1) Таптан уул тал кезет. 2) Аркада ак баштуу уулдар отурат. 3) Баар-баар, базым чоокыр, жүүр-жүүр, жүзүн чоокыр. (Табатаны: *койон, төгөштөр, кебис.*)

СӨС.

I. Кайың, тыт, тал, беле, жойгон, жыраа, малчы, каргана, арчын, ыргай, мөш, чиби, толоно, аспак, боронот, जोдро.

II. Уредүчи, радио, комургай, шофёр, суску, орын, күчүк, ийт, самын, пионер, чеген, көмүр, эмеген, каргана, чаначы, садучы, жылкычы, салдачы.

СЫЙ.

Коляга адазы портфель сыйлады. Коля ого сүүинди. Портфельде ключту сомок бар болгон. Коля оны ачып, жаап турды. Ключ сынды. Коля ыйлады.

АРУ ЈҮР.

Тарын јети часта турат. Ол зарядка эдет. Тарын ко-
лы-јүзин ару јунат. Ол ажанала, школго барат. Школдо
санитарлар ару келгенин көрөт.

ТОРКОШТЫҢ КУРАГАНЫ.

Торкошто кара кураган бар. Кураганды ол жылу сүт-
ле азырады. Ол түргөн өзүп, семире берди. Торкош жаа-
нап келзе, кой кабырар.

КЫШКЫДА.

Балдар кажатка барды. Онон олор жыгыладылар.
Атпас жыгылды. Ол бастыра бойы кар болды. Балдар
каткырышты. Атпас база каткырды.

ЧЕЧЕШ.

Чечеш школдон келди. Ол формадын чечип салды.
Озо баштап Чечеш урокторын бүдүрди. Онон ол энези-
не болушты. Чечеш — иштеңкей бала.

ЈААН БУКВА.

1. Мерген, Нинаш, Миша, Коля, Адучы, Чотпок, Ма-
ша, Ырыс, Јалатов Петя, Меркин Ахмет, Јорукова Лиза,
Бабаев Айан, Мақышев Байан.

2. Чоло аттар: Чубарак, Јелбер, Күренгеш, Јүгүрүк,
Мырлаш, Бозунак, Тайгыл, Мыйак, Тойбонг, Казбек, Чый-
рак, Жучка, Сүзеген.

ГОРОДТОР, ДЕРЕМНЕЛЕР, СУУЛАР, ТУУЛАР.

Акташ, Москва, Чибит, Сайдыс, Чаргы, Улаган, Ше-
балин, Ондой, Чой, Барнаул, Томск, Туулу Алтай, Киев,
Талду, Онос, Майма, Јоло.

Чуй, Бий, Урсул, Волга, Байкал, Чарас, Иртыш, Ча-
мал, Алтын-Көл, Кадын, Лена.

Памир, Бошту, Белуха, Кавказ, Тугая, Карагем, Ада-
ган.

ЈОРУКТАГАНЫ.

Адучы Улаган барды. Урсул сууны кечти. Ондойго жетти. Онон ары Чике-Таман деп боочы ашты, Кадынды база кечти. Ийин деп деремнеге табарды. Онон ары база көп журттар өтті.

Творческий диктанттар.

I. Кажык, юла, ийдичек, койонок, самолёт, кажыктар, мешкелер, анычак, тебек, шалтырак, сарбага, сөдөлкө, танк.

II. Пенал, доско, парта, карта, карандаш, ручка, стол, шкаф, перо, тетрадь, линейка, резинка, чернильница, будук, мел, пластилин.

III. Ат киштейт. Уй мөөрөп жат. Кой маарайт. Чаап багырат. Анг бустайт. Бөрү улып жат. Тооргы бышкырат. Оркө чайкылдайт.

IV. Адам андап барды. Аркада айу огурат. Аралда элик багырды. Агаш аразында үкү эдет. Шүлүзин ыркыранат. Тууда түлкү акшыйт.

ЭРМЕК.

КҮС.

Күрен күс келди. Агаштын бүри саргарды. Соок салкын согот. Жаңмыр жаайт. Түш там кыскарат. Удабас соок кыш келер. Кар жаар.

ЈАСКЫДА.

Кар кайылды. Өлөң жажарып чыкты. Тракторлор жер сүрөт. Меесте койлор отойт. Јаланда балдар сүүнчилү ойнойт.

БАЙРАМ.

Бүгүн байрам. Сүрекей көп улус оромго чыкты. Балдар база байрамда. Эбиреде маанылар элбирейт. Шарлар учат. Кожондор јынгырайт. Јаан улус ла балдар сүүнчилү байрамдайт.

СУРАКТУ ЛА КЫЙ ТЕМДЕКТЕР.

- Сенин адын кем?
- Менин адым Жанар.
- Сен канча жашту?
- Мен жети жашту.

Жалаңда комбайн аш кезет. Слер кайдаар бардыгар
Вера ла Желенеш кандый бичиктер алды? Олор кандый
үренип жат? Биске амыр-энчү керек! Биске жуу керек жол

ЭРМЕКТИ ЈААН БУКВАДАҢ БАШТАП БИЧИИР.

Сырга жети жашту. Эртең тура ада-энези ишке барат
Сырга жааназыла айылда артат. Ол пол жалмайт, аяакта
жуат. Сырга — чыйрак ла керсү бала.

НОКОРЛОР.

Лёня ла Айдын баштапкы класста. Олор јакшы үр
нет. Переменде Лёня тозын арчыды. Айдын тетрадьта
үлештирди. Лёня ла Айдын — октябраттар. Олор на
нокорлор.

АЛТАЙ.

Бистин Алтайыс байлык. Онын јыш тайгалары ага
ту. Анда аң-куш көп. Тууларында казып алар јөөжө бар
Телкем кобыларында мал одорлойт. Алтайыс кожонде
макталат.

БИСТИҢ БИЛЕ.

Адам колхозто иштейт энем садучы болуп иштеп јат
карган энем айылда отурат агам үренип јат сыйны
ясылада эгирде бис ончобыс үйде.

ЈЫЛ ТУРКУНЫНА УРЕНГЕНИН КАТАП КӨРӨРИ.

ВЕРТОЛЕТ.

Лёня ла Степа ойноп отурды. Кенетийин күүлеген та
быш угулды. Онон вертолёт көрүнип келди. Ол түс ја
ланга отура берди. Бастыра балдар анаар жүгүришти
Кичинекей Эркемен ле Аля база келгиледи. Олор верто
лётты баштапкы катап көргөн.

АЙУ.

Айу жайгыда тайгада жүрүп жат. Күскиде ичегенге кирет. Ол анда кыжыла уйуктайт. Жас келерде, айу ойгонот. Ол ойто ло ичегеннен чыгат. Жайыла агаш аразында жемзеп жүрөт.

Талдап алар диктанттар.

КАНДЫКТАГАНЫ.

Балдар кандыктап бардылар. Арка кызыл өрт ошкош. Олор көп кандык касты. Ошон балдар ойноды. Агаш аразында олор жакшы амырап алдылар. Эңирде сүүнчилү жанып келдилер.

АНДАГАНЫ.

Эркин Санашев андап барды. Онын ийди Актөш истаап алды. Олор исле бардылар. Көңдөйдөн койон мантап чыкты. Актөш ого жетпей калды. Анчылар куру жанды.

ИШТЕНКЕЙ БАЛДАР.

Иштин урогы болды. Люся утюгла пладын түзөттү. Валя халатка топчы такты. Айна ла Яша тозын арчыды. Тана ла Коля бичик кадарладылар. Балдар ончозы иштенди.

КОРМУШКА.

Байрым кормушка эткен. Оны агашка илип салган. Алтын кормушкага сула урды. Ого кучыйактар учуп келди. Олор мында ажанадылар. Кучыйактарды азырагар. Олорды чеберлегер! Куштар биске туза жетирет.

БОЛУШ.

Чачак жаанак карый берди. Ишке күчи жетпей барды. Оны балдар угуп ийди. Олор жаанакка суу экелди. Одын кезип берди. Кезиктери картошко касты. Жаанак балдарга быйанын айтты.

БАЛЫКТАГАНЫ.

Эркеш балыктады. Суу тайыс болгон. Нөкөри Эзендей серее экелди. Олор экү сегис балык тутты. Балыкты эне-лерине экелип бердилер. Кайнаткан балык сүрекей ам-танду.

АНЧЫ.

Өркө ашка каршу јетирет. Өркөни јоголтор керек. Самыр чапкы салды. Ол көп өркө тутты. Колхозко көп аш корулап берди. Колхозчылар Самырды мактады.

Творческий диктанттар.

I. Сентябрь, букварь, карандаш, среда, воскресен-
ручка, портфель, тетрадь, резинка, отургуш, комбайн,
доско, алфавит, чаазын, будук, октябрь, газет, журнал,
трактор, тоо, бодолго, страница, көзнөк, тарелке, печке,
диван, стакан, одын.

II. Наадай, уют, мебель, библиотека, мойын, ферма,
кофта, костюм, самын, платье, ботинка, калош, щётка,
порошок, туфля, плат, бөрүк, уулчак, кызычак, үүре, чет-
верг, пыйма.

КОНЦЕРТ.

Клубта балдар концерт көргүсти. Улус көп јуулды.
Јергелей кожондоды. Вова чурана ойноды. Вера ла Саша
бијеледилер. Аскер үлгер кычырды. Концерт улуска ја-
рады.

ТҮЛКҮ ЛЕ ЧЫЧКАНДАР.

Јаланда чычкандар көп болгон. Јас келди. Јаланды
суу алып ийди. Чычкандар кырга чыкты. Кырда түлкү
јүргөн. Ол чычкандар келгенине сүйиди. Түлкү көп чыч-
кан јип, семирди.

ТАБЫШКАКТАР.

Бөкөн агашка кар јукпас. Кырды өрө өрт барат. Эки
кара уй јалажат. Ары калбан, бери калбан. Ичип, јип,
ичегенине кирди. (Табатаны: Мүйс. Кандык. Очок ло ка-
зан. Эжик. Кынду бычак.)

ӨМӨЛҮ ИШ.

Балдар класска жуулды. Олор темирдин сыныгын жуурга бардылар. Темирдин сыныгын балдар көп жуудулар. Олор ончозы жакшы иштеген. Берилген норма ажыра бүтти.

Өмөлү иш кандый жакшы!

БИСТИН БАШЧЫБЫС.

Владимир Ильич Ленин — бистин башчыбыс ла үредүчибис. Ырысту жүрүмди биске Ленин баштап берген. Советский албаты Ленин көргүскөн жолло коммунизмге барып жат.

НАК БАЛДАР.

Баштапкы класстын балдары — октябрийттар. Уулчактар ла кызычактар нак жүргүлөйт. Олор кычырарга ла бодоорго сүүйдилер. Үредүчи оморды мактайт.

Октябрийттар — керсү ле иштенкей балдар. Олор иштеерге база сүүп жадылар.

ШКОЛДО.

Бистин школ жаан, жарык. Үренчиктер кичеенип үренет. Олор бойынын школын ару-чек тудат. Бастыра балдар класстан класска көчкилөйт. Үредүчи сүүнет. Школ мактулу бичик алды.

ЧЫМЫЛДЫ ЖОГОЛТООР.

Чымыл жүзүн-жүүр оору жугуштырат. Олорго корон салыгар. Курсакты туйук жерге салар керек. Көзнокти сеткала, марляла бөктөгөр. Чымыл улуска ла малга каршу жетирет. Ол оору таркадат.

БИЧИК КЫЧЫРГАНЫ ТУЗАЛУ.

Майманов Каран бичик кычырарга сүүйт. Кычырала, көп неме билип алат. Кычырганын нөкөрине айдып берет. Балдар Каранга түней болорго кичеенет. Олор бичиктерди база көптөн кычырар болды.

КӨЗНӨКТӨ ЖАС.

Тышкары эмдиге соок. Класстын ичинде дезе жас. Көзнөктө болуштопто ло банкаларда чырбагалдар отургускан. Қайынаштын чырбагалынаң жажыл жалбырактар көрүнип келди. Талдын койонокторы торсойып келди. Класста эрте жас.

ОКтябРЯТТАРДЫН БОЛУЖЫ.

Уредү божоп жат. Колхоз өлөн ижине белетенип жат. Уренчиктер колхозко болужар. Олор малга көп азырал белетеер. Буучай буул тартар. Мөнгүндөй бозу кабырар. Жорукчы ла Дина школдын маалазын кичеер. Өскө октябраттар фермада иштеер.

ЭЗЕН БОЛЗЫН!

Эзен болзын, баштапкы класс! Экинчиге бис көчтис. Жакшы болзын, жарык класс! Жалкуурбай бис үрендис. Жайгыда жакшы амырайла, жараш школыска ойто келерис. Жажыл, жараш жалаңдарла жайыла бис жүрерис! Буул тартып, бозу көрүп, эне-адааска болужарыс.

2 класс.

ТАБЫШТАР ЛА БУКВАЛАР.

Гагарин, маска, кайын, пыйма, вторник, газет, город, кийим, помидор, табак, ором, суббота, кумак, орын, магазин, кузук, парк, маргаан, очок, күренти, лампа, казанчы, трактор, комбайн, этажерка, этаж, салда, сеялка, машина, труба, Тана, Ваня, Иван, Фёдор, площадь, яблоня, Юрий.

Арал, арка, тепсег, тайга, жалбан, таскыл, жыш, боочы, кырлан, кујурлу, сас, үлжи, жуука, жик, кобы, кулузун, сыргалжын, кымыскайак, чалканчак, страница, жымыртка, чедирген, Татьяна, Илья, Дарья, Васька (киске), Ильин, герой, лейка, тактачак, такыйа, танец, тырмак, звонок, съезд, сбор, пионерлер, тетрадьтар, октябрыттар, морковь, согоно, дуб, беле.

ЭРМЕК.

КҮС.

Күс келди. Күн кыскарды. Агаштын бүри саргарып калды. Куштар жылу жерге уча берди.
Бис агаш аразына бардыс. Анда тийингат, беле көп эмтир. Бис күски жинлек тердис. Агаштын сары жалбырагын жуудыс. Күс кеен, жараш!

ШООР.

Санай кичинек уулчак болгон. Ол нени ле эдерге сүүр. Санай агаш аразына барды. Ол кызыл тал тапты. Ол талдын будагынан шоор этти. Онын өзөгүн изүү темирле үйтеди. Керектүү тежиктерин жазап ийди. Шоор бүде берди. Ол сүреен жараш болды!

БИСТИНГ ОБЛАСТЬ.

Бистинг область — туулу јер. Онын учун Туулу Алтай деп адалган. Онын төс городаы — Горно-Алтайск. Алтайдын јаан суулары — Кадын ла Бий. Олор биригеле, Обидеп суу бүдүрет.

ОРУС ТИЛДЕН КИРГЕН СӨСТӨРДӨ Я, Ю, Е, Ё БУКВАЛАР.

1. Юля, юла, юннат, ёж, Мария, якорь, Лидия, Яша, январь, Юра, ёлка, станция, ясля, Елена.

II. 1) Керептерде якорь бар. 2) Бис якут улусла айылдажып турус. 3) Бистинг үредүчи — Эмилия Ивановна. 4) Ольга јенгемде Зорька деп бозу бар. 5) Магазинде ревизия болды. 6) Поезд станцияда токтой берди. 7) Январь — жылдын баштапкы айы.

Творческий диктанттар.

1. Юннат, шкодо, кроликтер, суу, өлөн, дежурныйлар, сугарып, көп, туза, азыраар.

2. Табылды, оору, ящур, уйларга, оозынан чилекейи, көзинин јажы, эмдеди, Яков таай, јазылды, су-кадык.

Жартап бичиир диктант.

Ай, бакачак, волейбол, гараж, гитара, депутат, јалакай, кабай, каймак, кылбыш, лимонад, лото, мавзолей, меринос, момон, октябрьский, отту, ортолык, резина, руль, сомоқту, сүрекей, телефон, тепши, тюлень, почта, газета, каруулчык, табыш, серенке, турачак.

Творческий диктанттар.

1. Депутат, гаражта, Москвага, машина, барарга, энесъездке.

2. Иван Васильевич, үредүчи, үренчиктер, отурып, жараш, парталар, рядтар, ару-чек, јаан, јарык, чечектер, көзнөктөр.

Сөзлик диктант.

Таня, Амыр, Коргы, Акчабай, Железин, Желе, Петке, алтын, мөңүн, јес, куулы, телегир, ртуть, темир, јарат, колоско, төңөзөк, фильм, Жулька, обезьяна.

ГЕРОЙ-ГОРОДТОР.

Волга суунын жарадында жаан ла жараш город туруп
жат. Ол Волгоград деп герой-город. Бу город учун от-ка-
лапту тартыжуда бистин улус улу жену алган. Онын учун
ол герой город деп адалган. Онон өскө герой-городтор
база бар. Москва, Ленинград, Одесса, Киев, Севасто-
поль. Бис герой-городторысла оморкоп турус.

УНГУР ЛЕ ТУНГАК ТАБЫШТАР.

I. Завод, совхоз, колхоз, тон, кайын, аңыр, гараж,
агаш, түп, туу, тарт, торф.

II. Марс, Сатурн, Юпитер — планеталар.

III. Борсук, киш, шүлүзін — аңдар.

IV. Балдардын ады: Таднай, Карагыс, Агап, Аль-
берт, Арбай, Жеме, Дима, Ким, Елисей, Степан, Башпа-
рак, Таначак, Амырбек, Маша, Ната, Сургаал, Умсур,
Линжи, Желенеш, Мөнгүндөй, Кезер, Ахмет, Аражан, Алтын,
Алтайак, Адынай, Казакпай, Кымзары.

ЭЖЕРЛУ ТУЙУК ТАБЫШТАР.

Сөзлик диктант.

Тус — тузы, таш — тажы, аяк — аягы, кеп — кеби,
мүүс — мүүзи, плат — плады, калош — каложы, отур-
гуж — отургужы, алфавит — алфавиди, мак — магы,
матрос — матрозы, сагыш — сагыжы, самолет — само-
леты, аш — ажы, бичик — бичиги.

Творческий диктант.

Сырга плат алды. Жорбондо саадак бар. Жергелейге
конфет бердим.

Тоорчык — кожончы куш. Карамай чөрчөк кычырды.
Жаанам амтанду калаш быжырды. Барашта Жучка деп
ийт бар. Сабыр сабат алып, сууга барды.

БАШТАПКЫ КАР.

Баштапкы кар жаады. Кардын үстүндө аңдардын
истери көп. Мында түлкүнүн изи көрүндү. Айландырагы

ончо не-немелер ак карга бастырды. Улус чанакла жүрөп болды. Галя чанагажын база алды. Баштапкы карла жыгылаарга кандый жакшы!

ЭЗЕН БОЛЗЫН, НАЖЫЛАР!

Сентябрь ай једип келди. Школдо үредү башталды. Агаштардын сары бүрлери какталып турды. Өлөң саргарды. Куштар чук жуулыжат. Олор изү јер јаар учарга белетенгилейт. Кенетийин тегериде табыш угулды. Онызы турналар учуп браатканы. Эзен болзын, нажылар!

БОЛУШЧЫЛАР.

Уулчактар ла кызычактар фермага келдилер. Мында јаш бозулар турды. Балдар келген ле бойынча иштенгилей берди. Уулчактар өтөк төкти, кажаган арчыды. Кызычактар озо баштап бозулар азырады, онон олорды сугарды.

СОСТИН БУДУМИ.

МЕНИН НӨКӨРИМ.

Миша — менин нөкөрим. Ол сегис јашту. Мен база сегис јашту. Бис экү бир класста үренип јадыс. Экү јагыс партада отурадыс. Урокты кожо белетейдис.

Мишада чана бар. Менде база чана бар. Экү жыгылап, ойноп жүредис. Кожо ойноорго кандый жакшы!

ПИСЬМО.

Күндүлү Темирбек!

Сенин письмонды алдым. Письмо бичигенинге сүйүндим. Мен экинчи класста үренип турум. Бистин школ јаан ла јараш. Экинчи класста одус үренчик. Бис ончо быс жакшы үренедис. Сен каникулда биске айылдап кел. Жакшы болзын. Сенин нөкөрин Ваня.

ЛЕНИН КЕРЕГИНДЕ.

Јаскыда Владимир Ильич Ленин тын оорый берген. Ол Москванын јанында Горки деп јер јаар эмденерге ле амыраарга барган.

Владимир Ильич эрте туратан. Ол ару кейле тынар

га јажыл сатин чамча ла јымжак тапочка кийеле, чыг-
тан. Онон кеен парк јаар барып, тактага узак отуратан.
Владимир Ильич төрөл ар-бүткеннинг качан да онбос
јаражын көрөргө сүүйтен.

БИСТИН ЧЕРҮ.

Ороонысты Советский Черү корулап јат. Бистин Че-
рүбис ийде-күчтү ле турумкай. Акам Черүге барды. Ол
онон улам сайын письмо бичийт. Удабас акам јанар.

23 февраль — Советский Черүнинг Күни. Бис Совет-
ский Черүле оморкоп јадыс.

Творческий диктанттар.

1. Школ, келди, үренчиктер, экелди, үредүчи, чечек-
тер.
2. Балыкчы, суу, балыктады, кармак, тутты, терең,
сүүнди.
3. Көйон, истер, кортук, булгалып калган, анчылар,
бедредилер.
4. Анчы, Максим Федорович, балдарын, түлкүнинг,
ичегени, тапты.

ЧИБИ.

Горкиде јаан чибии өскөн. Ленин ол чибини сүрекей
сүүйтен. Чибии бийик, барбак болгон.

Айас күндерде чибининг јаан көлөткөзине улус отур-
гылайт. Бир катап Ленин көрзө, чибининг төңөжи ле ар-
тып калтыр. Чибини комендант паратазын жазаарга кес-
кен эмтир. Андый јараш агашты үрей кескен учун ко-
мендантка кезедү берзин деп, Ильич јакарды.

(Бонч-Бруевич.)

КАРУ НАЈЫМА.

Кару најым, кандый бир уур, күч айалгада сеге качан
да болзо коллектив болужар. Сен бойын дезде ак санаа-
лу, чындык, јакшы нөкөр бол. Сени ырысту болзын, үре-
дүүн јакшы болзын деп, мен күүнзеп турум.

Сенин најын Юрий Гагарин.

НАЖЫЛАРЫНГДЫ ЧЕБЕРЛЕ.

Кезик аразында балдар тегиннен-тегин кушкаштардын уйаларын үреп чачат. Кушкаштардын уйаларын бузарга жарабас. Олор бистин төрөлиске жаан туза жетирет. Жайгыда куштар уйа жазайт. Қажы ла уйада жірме төрткө жетире жымыртка болот. Олордон анча ок бала жарылат.

СӨСТИН ҚОЖУЛТАЛАРЫНЫҢ БАШТАПҚЫ ТАБЫШТАРЫНЫҢ ЧЫН БИЧИЛЕРИ.

Сөзлик диктанттар.

I. Кузук, кузукты, спутникти, чөрчөктөр, лётчикти, Иртыштын, врачка, черетке, Артекте, классты, флажоктор.

II. Колго, күрде, уйга, Дондо, чөлдө, колдо, агрономго, Крымда, чочогойдо, бригадирде, Барнаулда, байрамды, тондор, салкынду, Алтайда, телефондо, Байкалда, Урсулда, Чуйдын, директорго, доктордын, Абайда, кулунга, Чолушманда.

III. Яблоняга, Маймада, кукурузаны, адаруга, кыруга, билеге, Машада, чочкого, Катяда, кижиге, Волгада, выставкага, турада, аллеяда, звездочкага, деремнеде, таңмада, машинадан, линейкада, стенеге, теменеге, ийнеде, тизези, тумбочкада, уйада, үредүде, мылтыгы.

Талдап алар диктант.

I. Бүрүнкий энгир. Бис сенекте отурдыс. Тенгериде неме жалтырады. Ол спутник эмтир. Спутникти баштапкы ла катап көргөннис ол.

Алтын-Қол — жараш көл. Ого жайгыда көп улус келет. Анда балык көп.

II. Кукуруза — малга ток азырал. Онон жүзүн-базын курсак эдет. Бистин областьта кукурузаны көп өскүрип жадылар.

ҚҰС.

Құс келди. Ургун жааш жаап турды. Сыргын соок салкын согот. Ол ағаштын сары жалбырактарын учуртат. Қеткин куштар жылу жерге уша бердилер. Бисте артар бор-

бийактар жылу уйага кирип жажынат, трубалардын жа-
нында отурат.

ТИРҮ ШЛЯПА.

Васька деп кискечек полдо чымылдар тудуп отурган.
Столдо шляпа жаткан. Бир чымыл шляпага отура берген.
Кискечек секирип барала, шляпадан атпактанып алган.
Шляпа столдон түжеле, баштак кискечектин үстине көн-
көриле берген. Уулчак шляпаны өрө саларга сананган.
Же шляпа балдар жаар жылып клееткен.

(Носовтын бичигени аайынча.)

АГАШ.

Агаш — бистин байлыгыс. Ол салкынды ла жотконды
киреледет. Агаш жалаңдардагы карды токтоdot. Ол аш-
ты күйгектен корулайт. Алтайда жүзүн-жүүр агаш көп.
Ол улуска жаан тузадын жетирет. Оны чеберлегер. Агаш
ла өзүмдер ар-бүткенди жарандырат.

УКУ.

Агаш аразында школ болгон. Бир катап уулчактар
аркага барды. Анда жаан дуб өскөн. Онын көндөйинде
үкүнүн уйазы болгон. Балдар үкүнүн балдарын уйдаң
алала, школына апарган. Түнде үкү школго учуп келди.
Ол кайынга отурала, комудалду эдип турды. Эртезинде
балдар үкүнүн балдарын божодып ийди.

УЗУН УНДУ ТАБЫШТУ СӨСТӨР.

I. Ээк, ээн, ээр, оок, өөн, баа, тоо, туу, көө, жаа, буур,
саар, жоон, куу, суу, таан, жаан, сөөм, жуун, оору, ээрлү,
туура, куур, чаап, кеен, жеен, таай, бооро, тоорчык, теерт-
пек, кичеен, коол, боочы, каан.

II. Маак, Маачак, Саанчы, Саруул, Жееремей, Жеере-
чек, Чоокырак, Табаачы, Ообой, Мөөн, ботоон, наадай,
күүк, теек, куулы, жуука, буур, телүүн, айрууш, тырмууш,
чоокыр, жаана, буудай, аарчы.

Творческий диктанттар.

I. Буучай, таадам, таар, ээр, экелди, алды, туу, жаар,
көрди, чаап, атпады, жоонмойын, көрди, адып алды.

II. Саанчы, теертпек, амтанду, жиирге, боорсок, быжырды, мөһндө саржу, күндүледи, сүүнип, алкыш.

Комментированный диктант.

Жуу, жуулу, жууга, жууды, ээрлү, ээрге, жуукага, коот-жыргал, тооны, сөөлди, тоорчыкта, таарды, кууны, сууда, жеенге, соокто, жоорго, чаапка, жаанды, саарга, көөлмөктө, көөлү, кууктын, тырмуушка.

ТӨӨ.

Төө — чыдамкай мал. Төөлө ээн чөлдө жоруктайт. Ол узак суу ичпей жүрөт. Төөнүн сыны бийик, мойыны узун. Ол чөл жерде айландыра ыраак көрүп жат. Жаан тумчугыла сууны ыраагынан да сезип жат.

АГАШ АРАЗЫНДА.

Мен кичинек болорымда агаш аразына мешкелеп жүрдим. Кенетийин жааш жаады. Мен жаан дубтын алдына отура бердим. Жалкын жалт этти. Не де күзүрей берди. Бажыма неме тын тийди, мен жыгылдым. Билинип келзем, жааш токтоп калтыр. Бажым оорып турды. Жаан дуб сынып калтыр. Айландыра дубтан чачылган такпайлар жатты. Мен бөрүгүмди таап алала, айлым жаар жүгүрдим.

(Л. Толстойдөн.)

ТАБЫШКАКТАР, КЕП СОСТӨР.

I. Тууны туулайт, кырды кырлайт. Сыыйт-сыыйт сыйкылдууш, сыкык көзи суртулдууш. (Чычкан.) Боодой өбөгөн боочыны ажа берди. (Ай.) Саай тартып сабадым, сеей тудуп серпидим. (Тере эдректегени ле тере јунуп силкигени.) Арказы ала-чоокыр, ортозы өлө-чоокыр. (Шүйлүзин.)

II. Түлкү куштарды түш јеринде де тоолоп жүрөт. Коомой анчы ан үркүдер, коркунчак кижі јон чочыдар. Наян јок болзо — бедре, таап алзан — чеберле. Эдердин колы ус, этпестин тили ус.

КАНИКУЛ.

Миша каникулда таадазында амыраган. Мишанын таадазы — каруулчык. Ол агаш каруулдап жат. Каруулчыктын туразы кичинек агычакта турган. Туранын жанында жоон дуб өскөн. Уулчак ол дубтын көлөткөзине кычырып отуратан. Миша таадазыла кожо агаш аразына жүрөтөн. Анда ол жириктеретен. Мешке жууытан. Каникулда Миша жакшы амырады.

ПИОНЕРЛЕР АНДЫЙ БОЛОР УЧУРЛУ.

Кызыкчактар урок үрөнгилеп отурган. Оромнон кыйгы угулды. Олор көзүкө жаар жүгүрүшү. Көөлмөк сууда учуулчагаш карандажып турды.

Балдар тоштон тудунып турдылар. Же жука тош оодылып, сынып турды.

Юля Фролова ла Галя Филиппова ором жаар жүгүрүшү. Олор жука тошло жылып барды. Уулчактарды бирден чыгара тартып алдылар.

«Пионерский правдадан».

УЗУН УНДУ ТАБЫШТАРЛУ СОСТОЯДИ ЖОЛДОН ЖОЛГО КӨЧҮРЕРИ.

1. жуунды, соокты, буурды, бууны, жаакта, ээрге, теерменди, ороондо, ороонго, уулчагаш, ээкте, көөштө, аарчыны, жуучылды, жаантайын, шаашкакта, меелейче, шуурганга, меесте, айруушты, жуукада, таарга, жаады, араайлап, коозолу, такааны, каарган, жаандап, наадайла, таадамда.

II. Иштеерге, айылдаарга, кожондоорго, каргааны, күүлени, күүлеге, күүледен, тоорчыкты, тоорчыкла, баарчыкка, баарчыктан, кеендү, меелү, тоолу, тебее, тааранды, тоолонды, тоолозын, тоормошты, тоскуурды, туура, санаазы.

III. Уткыырда, ууртам, үүрлү, туулар, чаазын, чалмадаарга, чарчаарда, чапчыырда, чоол, чоолго, чөөчөй, чууга, чыбыктаар, шаарга, шиндеерге, шүүдер, шылаарда, шүүн, шүүнди, шүүжер, эмдеер, ээрте, ээжи, ээжиде, оодык, оодыкту, ооктот, бүркеер, жаа, жаазы, бууш, буушту.

СОСТИҢ ТАЗЫЛЫНДА ТУНГАК ТУЙУК УНГУР ТУЙУК ЭЖЕРИНЕ КОЧОРИ.

Көс — көзи, тиш — тижи, сөс — сөзим, кас — казым,
тош — тожы, эжик — эжиги, төстөк — төстөги, сыс —
сызы, тегелик — тегелиги, топпок — топпоги, ырттык —
ырттыгы, жас — жазар, жемит — жемиди, депутат — депу-
тады, жулук — жулугу, жажык — жажыгы, кабак — каба-
гы, тежик — тежиги, бөс — бөзи, баскыш — баскыжы,
аргалык — аргалыгы, табыш — табыжы, кабинет — ка-
бинеди.

Жартап бичиир диктанттар.

I. Туу Ырыстуны јилегиле азырайт. Көл дезе сүдиле
сугарат. Ырыстунын өдүгү будына жаба каткан. Көзинин
жажы үзүгү јок төгүлер болды.

II. Быјыл колхоз ашты эрте чачкан. Күскиде колхоз-
тын ажы бийик түжүмдү болды. Буудайдын калажы ток-
ло амтанду.

III. Балдар агаш аразына мешкелеп бардылар. Төңө-
зөктин төзинде мешкелер көп болды. Мишанын тергижи
ончозынан озо толды. Онын кийнинде ол мешкени ка-
рындажынын көнөгөжине салып турды.

ТАБЫШКАКТАР.

1) Тенис түбиле темир балык жүзет. (*Суу алдыла жү-
рер кереп.*) 2) Турна мойынду, тумчугыла јер түртет.
(*Экскаватор.*) 3) Канады бар да болзо, учпай јат, буды
јок то болзо, једижип болбозың. (*Балык.*) 4) Көзнөги де
јок, эжиги де јок туранын ичинде толтыра улус.
(*Огурчын.*)

Комментированный диктант.

Кыш — кыжыла, жас — жазыла, бичик — бичиги, гал-
стук — галстугу, терек — терегеш, бөрүк — бөрүги, ха-
сус — сузуп, ток — төгүп, ук — угуп, түш — түжүп,
тут — тудуп.

Творческий диктанттар.

1. Школ, площадка, ойын, балдар, жыңылаар, кырычак, чана, конёк.
2. Лагерь, суу, јарат, эжинер, балдар, күн, кумак, күйер, јадар.
3. Клумба, чечек, балдар, класстың, экинчи, јараш, сугарар, отургузар.

КЫШ.

Түн. Тышкары салкын күүлейт. Шуурган шуулайт. Карды салкын учуртып турды.

Эртен тура балдар тышкары чыктылар. Чедендердин кийин јанын салкын күртеп салтыр. Балдар сүүнгиледи.

Бийик күрт жыңылаарга јакшы.

Балдарла кожо Једер деп ийт ойнойт.

ТЕМИРДИҢ СЫНЫКТАРЫ.

Уренчиктер темирдин сыныгын јууды. Јаан, уур темирлерди јаан балдар экелди. Кичинек балдар оок темир јууды. Олор айылдарынан эски немелерди база экелди.

Аңайып үренчиктер темирдин сыныгын көп јууп табыштырды. Ол кереги јок темирден јаңы немелер эдер.

ОКТАБРЯТТАР.

Бис экинчи класста. Бистинг балдар — октябряттар. Кажы ла балада чолмон бар. Кызычактар партадан тозын арчып јат. Уулчактар дезе чечектер сугарат. Балдар школго ару келет. Олор јакшы үренгилейт. Переменде кожо ойнойт. Октябряттар — нак балдар.

НОКӨРЛӨРИ БОЛУШТЫ.

Ританың буды оорыды. Ол школго јүрүп болбой барды. Октябряттар Ритага болужар деп шүүштилер. Уредүчинин берген јакылталарын дежурныйлар ого апарып берет. Урокто өткөнин јартап бергилейт. Нөкөрлөринин болужыла Рита үредүден сондободы.

Рита эм јакшы үренип јат. Ол үчинчи класска көчөр. Энези балдарга алкыш айтты.

КЕП СӨСТӨР.

1) Туудый коозо болгончо, аякча аш болзын. 2) Коомой анчы ан үркүдөр, коркунчак кижии жон чочыдар. 3) Төгүнчи ийт төгөшкө үрөт. 4) Береечининг колы жоксырабас. 5) Салкынду тууда кар жок, санаалу кижиде амыр жок.

КОЛБОЛУ СӨСТӨР.

I. Бор-ботко, аяк-казан, азык-түлүк, айыл-журт, базар-баспас, бала-барка; бор-кар, блааш-тартыш, иштош, жал-сал, жызырт-мызырт, ада-эне, тал-табыш, тозын-тобрак, тудар-тутпас, ойын-каткы, жер-тенери, солун-собр, амыр-энчү.

II. Нек-сак, туулак-саалак, ижи-тожы, ас-мас, өйн-бөкөн, ада-төрөл, жаман-саман.

III. Күнчыгыш, күнбадыш, онкүндүк, бешжылдык, онжылдык, жашөскүрим, колчабыжу, жарганат, башкүн.

IV. Лорукка барарда азык-түлүкти белетеп ал. Тозын-тобракты көдүрбес керек. Ада-эненин сөзин угуп жүригер. Аяк-казанды жаантайын ару тудыгар.

V. Самолёт күнчыгыш жаар ууланды. Күнбадыштан жылу жыбар сокты. Колхоз онкүндүк планды бүдүрип салды. Бешжылдык планды өйиненг озо бүдүрерис.

АДАЛГЫШ.

Чалгы, шкаф, өлөң, тракторист, бүр, согоно, жеңе, айу, куча, кой, койчы, мырчак, кажык, журукчы, кемечи, пөтүк, курут, машина, печке, жастык, ус, чаначы, учук, вожатый, ийт, өштү, нажы, комсомол, пионер, колхозчы, ботинка, сопок, одын, кузукчы, садучы, мергендүчи.

Жартап бичиир диктанттар.

1) Жоткон жолды туй бөктөди. 2) Балдар болчок карла шыбалашты. 3) Такаа бутту турачак турды. 4) Күүлөчөк калаштын оодыгын терди. 5) Бочкодо жааштын суузы бар. 6) Айу кижиге ас учурап жат. 7) Агаштын бүри жажарды. 8) Бийик кырда текелер жүрү. 9) Үредүчи солун бичик кычырды. 10) Урман — сүрекей кичеемкей уул. 11) Иш кижини азырап жат.

КЫШКЫДА.

Уроктордын кийинде үренчиктер жыгылаарга кырга чыгат. Балдардын жаактарын соок чымчыйт, же балдарга сүрекей жакшы. Олор ойын-каткыла жыгылап жадылар. Кыштын кыска күни өдө берди. Балдар жангылайт. Эңирде урокторун бүдүргилейт.

ЭНГ ЖАКШЫ УРЕНЧИК.

Володя Ульяновты баштапкы класста городтон келген үредүчи үреткен. Уулчак жилбиркеп, жеңил үренген. Володя сүрекей керсү, санаалу болгон. Ол шулмус, өткүн де болзо, урокты жакшы угатан. Уулчак жаантайын нөкөрлөрине болужып туратан. Онын учун нөкөрлөри Володяны сүйүтөн.

КЛАССТА.

Бүгүн Кастый ла Манат — дежурныйлар. Кастый шкафтан тетрадьтар алды. Оны парталар сайын үледи. Онон досконын алдындагы тозынды арчып салды. Манат перемендеги балдарла ойын баштады. Звонок болды. Уренчиктер кирдилер. Класс урокко белең. Үредүчи Манат Урматович кирди. Урок башталды.

БИСТИН ТӨРӨЛИС.

Төрөлисте заводтор көп. Анда жүзүн-жүүр машиналар эдет. Бисте совхозтор ло колхозтор бар. Колхозчылар аргалу жадат. Колхозто уур иштерди машинала бүдүрөт. Жаан сууларла керептер жүрөт. Бистин төрөлис байлык. Төрөлисте жүзүн-башка укту албаты көп.

Бистин албаты амыр-энчү учун тартыжат. Төрөлис кожондо макталат.

АЙУ КЫШТЫ КАНАЙЫП ОТКУРЕТ.

Жайгыда айу жемзенип, семирп калат. Күскиде ичегинине кирип алат. Анда айу жаска жетире уйуктап жат. Айунын ичегинине кезикте аңчылар учурап жат. Жаскыда айу ойгоноло, ичегининен чыгып алат.

ТИЙИНҢ КАНАЙДА ҚЫШТАЙТ.

Қышқыда тийинге жақшы. Ол сооктон ло салкынна коркыбайт. Күн бүркелди. Тийин бойының уйазына кирди. Тийиннинг уйазы куштын уйазы ошкош. Ол уйазы на жылу төжөк салат. Уйага киретен тежигин тийин боптот алат. Бойы барбак куйругыла жабынып алат. Шуурган токтозо, тийинг уйазынаг чыгат.

Творческий диктант.

I. Агаштын бүри, кайын, уйа, кыстар, балазы, мүйіз, азырап, балыкла, чыкты.

II. Булут, кара, тенгери, жалкын, күкүрт, жапаш, айасты, жаады, жүгүрдилер, жаңмыр, күн.

АДАЛГЫШТАРДЫҢ ҚОЖУЛТАЛАРЫН ЧЫҢ БИЧИИРИ.

Бис, бистер, балык, балыкты, Митя, Митяга, Митяны, Митяда, Митядан, Митянын.

Лайкаш, Лайкашты, Лайкашка, Лайкаштын, Лайкашта, Ланар, Ланардын, Ланарда, Ланардан.

ӨЗҮМДЕРДИ ЧЕБЕРЛЕГЕР.

Кандый ла өзүмди чеберлеер керек. Өзүмдер ар-бүткенди жарандырат. Алтайда анчадала чечектер көп. Ол чечектер кижиге сүүмји жетирет. Тегин жерге чечекти үспегер. Чечекти көптөн отургузыгар.

ҚУШТАР УИАЛАРЫН КАНАЙДА ЭДЕТ.

Қажы ла куш жымыртказын башка жерде салат. Борбылак көзнөктин бажында салат. Карлагаш уйазын тураын жабынтызынын алдына, айылга жазайт. Суугуш уйазын төнөзөктинг үстине жазайт. Қажы ла куш уйа салатан жерин талдап алат.

БОЛУШ.

Қарған улус журтаған. Олордо балдар жок болгон. Иш-ке күчи жетпей турған. Оны пионерлер билди. Урок болады. Олор қарғандарға келдилер. Балдар айлынын ижине болужып берди. Кезиктери одын кести. Чорбон

Ла Вова суу экелди. Каргандар алкыш айтты. Бастыра пионерлер андый болор учурлу.

КОЙОННЫҢ ИЗИ.

Нина ла мен койоннын изин истедис. Бир јерге койон изин булгады. Ол сүмелү ан эмес, је коркунчак учун анайда эдет.

Койонды көп өлтүрбегер. Ол ар-бүткеннинг јараш аны.

КОРЬ.

Бүгүн Мишанын эди изиди. Онын бажы оорыды. Түнде уулчак коомой уйуктады.

Эртен тура врач келди. Мишада корь эмтир. Уулчакты больницага салды. Больницада балдарды јакшы кичееп јат. Миша удабай јазыла берди.

АР-БҮТКЕННИҢ ТЕМДЕКТЕРИ.

Јөргөмөш уйазын јазап турза, аяс күн болор. Бака бапылдаза, јут болор. Јөргөмөш толукка јажынып јатса, салкын болор. Чымалылар јажынза, јанмыр болор. Јааштыг алдында карлагаштар јабыс учат. Каргананын чегинде адарулар көп болзо, јааш болор.

ТУЛААН АЙ.

Айларды билип алыгар. Қажы ла айда бойынын ады бар. Тулаан айды март ай деп айдар. Бу айда бойынын айалгазы бар. Тенери борорып калган турат. Аяс күндер база болот. Кезикте јут болот. Кушкаштар табыш јок учуп келер. Јол карарат. Күнет јерлерде кар калбырчандайт.

ЈАРТАЛГЫШ.

Јаан — кичинек, узун — кыска, ак — кара, араай — түрген, курч — моко, јакшы — јаман, кургак — үлүш, каан — јут, кату — јымжак, карган — јиит, терен — тайыс, ачу — тату, јалтанбас — коркунчак, омок — јо-бош, јалбак — чичке, бийик — јабыс.

БОЛУШ.

Кўс келди. Колхозчылар картошко касты. Октябратар олорго болуштылар. Олор картошконы сабатка салып тажыштылар. Эниргери иш божоды. Бастыра картошконы машиналарла тарта бердилер. Уренчиктер арыды, је сўўнчилў жандылар.

КООМОЙ КЫЛЫК.

Тўнде жаш болгон. Слава ла Кымыс школго барып жаткан. Школдын эжигинде суу тўўлип калтыр. Слава сууны кече берди. Кымыс кичинек болгон. Ол калыырга коркыган.

Школдын жаныла ишмекчилер бараткан. Бир кижжи Кымысты кечирди. Слава Кымыска сууны кечерге болушпады. Оны ишмекчилер электеди. Слава уйалды.

КОРУМ.

Корумды слер билереер. Корум озогыдаг арткан. Анда өлгөн жуучылдардын сөөги. Балдар корум жаар бардылар. Корумды ўребегер. Корум — озогызынын кереези. Эмди албаты корумдарды кереестеп чеберлейт.

ЭЧКИЛЕР.

Мандылдын энези эчкилер кабырды. Мандыл кожо барды. Эчкилер кырды ажа берген. Је Мандыл — жалтанбас, чыйрак бала. Ол кыр өрө чыкты. Эчкилер кырдын ары жанында јик јерде турды. Мандыл олорды айдап экелди. Энези сўўнди.

ТООЛОЛЫП АЙДЫЛАР СОСТОР.

Люся книга, тетрадь, карандаш садып алды. Јаланда койлор, уйлар, бозулар јўрди. Ай, Венера, Марс — ол планеталар. Уредўчи биске јер, тенери, суу керегинде куучындады.

Алтай, орус, казах — эптў нак нөкөрлөр. Бистинг колхозто койлор, уйлар, төөлөр бар. Карагыс, Рита, Лебелек курагандар азырадылар.

ЭЭЖИЗИН БУСПАС.

Володя Ульянов бойынын кату ээжизин качан да буспайтан. Онын кннгалары, тетрадьтары ла кийимдери бойынын јеринде јуунак јадатан. Кыбынын ичи, столы, тудунатан ончо немелери ару болотон. Андый ээжилерди бүүдүрерге энези Мария Александровна үреткен.

УРЕНГЕНИН КАТАП ҚӨРӨРІ.

I. Математика, природоведение, грамматика, куучын, автомобиль, конверт, адрес, эртен тура, тырмууш, сөзлик, буул, обого, дыня, су-кадык, кижикийик, карагула, горизонт, поэт, писатель, календарь, Ада-Төрөл, революция, Советский Союз, комсомол, коммунист, кастрюля, альбом, капкыш, тепкиш, јаак, кичинек, шинель, сарафан, солдат, пограничник, апшыйак, булан, өрөкөн.

II. Подъезд, февраль, июнь, июль, көөрчөк, көөлмөк, октябрь, ноябрь, декабрь, экскурсия, цинга, цифра, кофта, фонарь, журнал, ойынчык, блокнот, фильм, афиша, мергендүчи, колодец, столовый, булавка, космос, ракета, спутник, открытка, авторучка.

КЫШКЫ КҮН.

Агаштар будактарында јалбырак јок тургулады. Күнди боро булут бөктөп ийди. Кушкаштардын үни угулбай барды. Олор јажына бергендий. Тенериден кургак кар түжет.

Агаш аразында тым. Кар агаштарды, јаландарды бүркеп ийди.

ЈАНҒЫ ЈЫЛ АЛДЫНДА.

Јангы јыл алдында Мария аказыла кожо агаш аразы јаар бардылар. Онон ёлка экелдилер. Ого шарлар, фонарьлар, ойынчыктар, яблоколор илди. Удабай ёлка јарана берди. Мария нөкөрлөрүн байрамга кычырды. Байрам јакшы болды. Јангы јылды сүүнчилү өткүрдилер.

ТОМУРТКА.

Аркадан токулдаган табыш угулат. Ол томуртка агашта уја ойот. Агаштын табын јер јаар чачат. Томуртканын балдары кату ујада јадат. Олордын энези ујазын јымжактабай јат. Агаштан олор бек тырмактанат. Онын учун томуртканын буттары кату, јарјак.

САША.

Саша агаш аразына јилектеп барды. Онын колын-
да кичинек көнөгөш. Күчүгежи оны ээчип барды. Саша
суунын јанына келди. Ол сууны кечип аларга сананды.
Саша сууны кечире эжинди. Ол көнөгөжин ычкынып
ийди. Күчүгежи эжинип барала, көнөгөшти тудуп алды.

ЈАҚШЫ КЫЛЫКТУ БОЛ.

Қандый ла ишти јазап эт. Эдер тужунда сананып тур.
Шоотконы јаман кылык. Нөкөринди шоодорго јарабас.
Нөкөриннин јастыразын түзеде айдып бер.

Қыйгас болбо. Нөкөрлөрингле јалакай бол. Уредүүн-
ди кичее, ижинди ак-чек бүдүр.

ЈАС.

Јас једип келди. Айас јылу күндер турат. Изү күннин
чогына кар түрген кайыла берди. Балдар баарчыктарга
ујалар јазап јадылар. Удабас јылу јерден кеткин куш-
тар учуп келер.

ЈЫНҢЫЛАГАНЫ.

Мен кырга чанашту јынғылаарга бардым. Бир јерде
чанагым төңөшкө табарды. Мен антарылып калдым.
Чанагым кырды төмөн шунуп түшти. Чаначылар оны
тудуп алган. Ол күн мен энирге јетире јынғыладым.
Қышқыда чанакту јынғылаарга сүреен јакшы.

ҚЫШ.

Соок қыш једип келди. Көбү кар тон јерге түжүп,
јердин үстин ак кебисле бүркеп ийди. Буунтылар ла суу-
лар јалтыркай тошло жабылды. Күндер соой берди. Је
балдар јынғылаарга сүүнчилү браадат. Гена ла Кара ча-
на кийдилер. Толя ла Шура катокко конёкту бардылар.
Кичинек балдар чанакту јынғыладылар.

БИСТИН ҚОЛХОЗ.

Бистин қолхоз бай. Јери элбек. Қолхоз ашты көп са-
лып јат. Уй-малы да көп.

Қолхозчылар јаан, ару тураларда јуртайт. Қолхозто
клуб, больница, библиотека бар. Қолхозчылар аргалу

јадат. Бистинг колхоз Владимир Ильич Лениннинг адыла адалган.

СОВЕТСКИЙ СОЮЗ.

Бистинг Төрөлис — Советский Союз. Городтордо фабрикалар ла заводтор көп. Колхозтор ло совхозтор ороонго аш, эт, сүт, түк берет. Заводтор жүзүн-жүүр машиналар чыгарат. Советский улус бойынын төрөлин жылдын ла тыгыдат.

Бистинг Төрөлис — күчтү, бай ороон.

ЛАЙГЫДА.

Лай — жылдын эн јакшы өйи. Күндер јылу, изү турар. Айландыра көрзөн: јажыл агаш, јыраалар, өлөң. Бу өйдө сууга эжинип јадын. Изү кумакка јадарга кандый јакшы! Лайгыда јыргалду өйлөр көп. Суунын јарадында, јыраанын көлөткөзине, кармакту отуарга база сүреен јакшы!

Творческий диктанттар.

I. Васёк, јиилек, ыраак, сала берген, јолды, таап, ко-рыган, болбогон, чыккан, агаш, бийик, от, ыраакта, түшкен, анаар, от, јалтыраган, барган, јаланг, каруулчыктын, конгон, туразы, эртен тура, каруулчык, кожо, Васёк, апарган.

II. Кыш, сад, кушкаштар, форточка, көктөш, сынык бутту, туткан, клетка, азыраган, арутап, суу, берип јас, балдар, тышкары, божодып ийди, чыйкылдап, учар, сүүнчилү.

III. Каникул, јаскы, болушкам, энем, сакман, суу, одын, уй сугарар, иште, сүүнди.

ТАБЫШКАКТАР.

1. Көзнөктү туралар көлөсөлү мантажат. (Поезд.)
2. Јынгырууш үндү кичинек балачак балдарды урокко кычырат. (Звонок.) 3. Ак јалангла жүгүрет, јолын артырат. (Карандаш, чаазын.) 4) Јелбер чачту јеткер уул. (Карагула.)

КЕП СӨСТӨР.

1. Тилиңди чеченге үрет, колыңды ишке үрет. 2. Қыйгас болзон, кунугып жүрерин. 3. Билерге бир сөс, билбеске мун сөс. 4. Иштенкейдин ижи көп, јалкунын сөзи көп.

УЙ ЛА БӨРҮ.

Адуш уйлар кабырып жүрген. Бир уй бозулу болгон. Кенетийин бөрү келген. Ол бозуны тударга сананды. Же уй бозуны бербеди. Ол бозуны кийинине тургузып алды. Уй жоон мүүзиле чурап барды. Ол тынг мөөрөп ийди. Адуш жүгүрүп келди. Бөрү Адушты ла ийтти көрөлө, мантай берди. Уй бозузын бөрүдөн корып алды.

ЈАС КЕЛДИ.

Кара булуттар бүркелип келди. Эки күнге жылузымак жааш жаады. Олөн жажарды. Агаштын бүри жайылды. Баарчыктар чуркурашты. Колхоз кыра ижин баштады. Јаланда жаңы тракторлор күүледи. Колхозтын жаан сады жажарды. Балдар садтын ижине болушты. Күскиде колхоз садынан көп јиилек алат. Балдар оны јиирге сүүйт.

ТАЙГАДА.

Одүп болбос койу агашту тайга. Бийик карагайлар, мөштөр, чибилер өзөт. Агаш бой-бойына јуук јергелей турдылар. Агаш аразында бүрүңкий. Јер калын карла бүркелип калган. Калын күрттерде андардын истери јадат. Тийинге агаштан агашка калыырга јакшы. Каа-јаа коркынчак койонок мантап өдөт. Кезикте түлкү мантайт. Онон катап ла тым.

ЈИИЛЕКТЕП ЈҮРГЕНИ.

Оймок јайгыда деремнеде јаткан. Ол кызычактарла кожо јиилектеп жүрген. Кызычактар агаш аразында ийт жүргенин көрдилер. Олор ийттен тынг коркыйла жүгүргендер. Оймок жыгылды, јиилеги төгүле берди. Кызычактар ого јиилегин терип аларга болуштылар.

КОЙОННЫҢ БАЛДАРЫ.

Јайгы күн болгон. Санаш кобыны өрө базып бараткан. Олөңнин ортозында не де кыймыктана берди. Анда койоннын балдары јаткан эмтир. Санаш олорды тоныла бүркеп алды. Ол койоноктын балдарын тудуп алды. Олорды айлына экелди. Нөкөрлөри койонокторды азырашты. Койоноктор эмдиге јетире Санаштын айлында жүргүлеери.

ТӨРӨЛ.

Менин Ада-Төрөл жерим элбек. Агаш, жалан, суулар анда көп. Төрөлим жөөжөлө бай. Менин төрөлим меге ырыс, жайым берет. Төрөлим үргүлжиге бай болзын!

Төрөлим амыр-энчү жатсын! Кижиде Ада-Төрөлинен баалу неме жок. Төрөлине чындык кижиге болоруна өс.

ЖЕЕРЕНЕК.

Бисте Жееренек деп чыйрак ла шулмус бозу бар. Ол чыккан ла бойынча мөөрөгөн. Эртезинде ол телчип база берген. Мен оны күнүн ле кичееп азырап туратам. Анчадала түште оны кабырып жүреле, кожо ойноорго тын сүйүтөм.

3 класс.

Проверочный диктанттар.

ТӨРӨЛ ЈЕРИМ.

Туулу Алтайдын ар-бүткени сүреен байлык ла жараш. Јаан, койу өлөңдөринин ортозында жүзүн өңдү чечектер көрүнөт. Кырларынын кобы-жиктеринде дезде тату жийлектер көп. Өзөктөрдөң ала тууларга жетире карагай ла кайын агаштар өзөт. Бийик тайгаларда дезде тыттар ла мөштөр көп. Анда жүзүн-жүүр ан-куштар жүрөт.

Туулу Алтайдын јерине жылдын сайын көп туристтер келип жүрөт.

АРТЕКТЕ.

Манат — пионер. Ол јакшы үренип јат. Јайгыда Манат Артекте амырады. Артек — Кара талайдын јаказында турган пионерский лагерь. Манат Кара талайга эжинип, күнге күйүп, амыраган. Лагерьде өскө дө ороондордон келген пионерлер көп болгон. Манат лагерьде јакшы амырады.

ОТРЯДТЫҢ ФЛАЖОГЫ.

Кажы ла пионерский отряд бойында кызыл флажокту болор. Отрядтын кызыл флажогы — пионерлердин маанызынын үзүги. Флажок үч толукту болуп јат. Ого отрядтын адын ла номерин бичип саладылар.

Флажокты пионерский сборлорго, слётторго, походко ло демонстрацияларга чыгарып јат. Флажок алып жүретен пионерди отрядтын соведи тудуп јат. Отрядтын флажогы пионерский комнатада болор учурлу.

СУУ КИРГЕНИ.

Бир ортолыкта койон јаткан. Оныла мындый учурал болгон. Јас келерде, ортолыктын айландырагы тош

оодылып баштаган. Күннинг изү чогына изидинип жадала, койонок уйуктай берген. Тош кайылып, суу там ла кирип турган. Удабай суу койонок жаткан жерге жетти. Койоноктын түги сууга өдө берерде, ол ойгоно берди. Айландырагы ончо жерди суу алып койтыр. Кайдаар да барар арга жок. Айдарда койонок агаштын жаан будагына чыгып алды. Же жаан удаган жок суу ойто жабызап баштады. Агаштын жанындагы ак жер суудан көрүнүп келди. Койонок будактан түжүрө калыйла, агаш аразына мантай берди.

ЭРИН ЧӨЙИЛЕР УНДУ ТАБЫШТАРГА.

Сөзлик диктант.

Көрүк, өзүм, мөңкү, бөрүк, кожондо, чөрчөктөр, мөштөр, өтөк, сөслө, очок, түлкү, күн, колхозто, бозу, тулку, конус, өскүр, өскүс, көңдөйгө, күчтү, сөөктү, көстү, бөрү, өлүм, өкпө, күндү, күскү, төңөш, тобоголо, мүркүт, бүрүңкүй, өркөлө, өрөмөгө, торко, төңмөк, көрүн, өлөңлө, нөкөрлөр, согоно, толоно, үнгүр, үндү, бөкөн, туйук, күйүк, төрөл, бөлүк, учук, жүгүрүк, чүмеркек, болушту.

УЗУН УНДУ ТАБЫШТАРГА.

Сөзлик диктант.

Еек, јеен, каак, күүк, аарчы, саадак, туу, куук, баазы, тоозы, чеедек, көөлмөк, теермен, көөш, кеен, соок, туулак, саалак, өөн, саан, саа, шуурган, түүген, ботоон, төө, боочы, јиит, айрууш, јаш, јеекен, тулаан, буурзак, боорсок, күүнзек, саалу, баалу, ногоон, оошкы, јеерен, шүүлте, јаа, конжоор, сүүнчи, тоорчык.

Контрольный диктант.

Јайгы каникул божоды. Баштапкы сентябрь једип келди. Уулчактар ла кызычактар бир уунда оромго чыгып, школ јаар сүүнчилү брааттылар. Јаандары кызыл галстукту клееттилер, оогошторы класс кееркедерге чечектер экелеетти. Школдын јанында үредүчи ончолорын сүүнчилү уткып турды. Удабай звонок шыгырады. Уроктор баштала берди.

ЭЛЕС УНДУ ТАБЫШТАРГА.

ТАЙГАДА.

Тайгада узун каныл тыттар койу өзөт. Жууканы кечи-
ре жоон мөштөр чөйилип барат. Койчыларга жыш агаш-
ты өткүрө үүр койлор айдап апарарга күчкө келижет.
Ненин учун дезе, кураандар койу агаштын аразына
жылыйып та калардан айабас. Койлорды айдаарга кой-
чыга көп улус болужат. Агаштын аразындагы жыраалар-
дын жалбырактары саргарып калтыр. Соок салкынга
агаштар шуулажып турды. Эниргери улус үүр койлор-
ды тайганы өткүреле, өзөккө түжүрүп келдилер. Кышту-
да кыжыла жийтен азырал белен болды. Быыл койлор
жакшы кыштаар.

КОЛБОЛУ СӨСТӨРГӨ.

Шинден бичиир сөзлик диктант.

Амыр-энчү, ат-нере, су-кадык, ар-бүткен, айак-казан,
нек-сак, бор-ботко, оок-теек, ары-бери, оору-јобол, Ада-
Төрөл, тал-табыш, атту-чуулу, эптү-јөптү, ада-эне, јер-
телекей, ак-айас, аш-курсак, ак-боро, өрө-төмөн, ойын-
јыргал, бала-барка, кыйгы-кышкы, өөн-бөкөн, тозын-
тобрак.

АДАЛГЫШ.

БИЧИКТИҢ УЧУРЫ.

Бичик кижинин јүрүминде јаан учурлу. Бичик — ки-
жинин жуук најызы. Ол кижини төрөлин ле албатызын
сүүрге үредет. Бичик јадын-јүрүмди јакшы билип аларга
болжук. Онон көп јилбилү солундар билип алар аргалу.

Бичикти чеберлеп тудуныгар Оны јаантайын кычы-
рып јүреер, ого најы болыгар.

ЧЕЧЕКТЕР.

Карган үредүчи пенсияда болгон. Бир күн ол ачык
көзнөктин јанында турган. Оромло сүүнчилү брааткан
балдар көрүнди. Кенетийин үредүчинин кийин јанында-
гы көзнөк ачыла берген табыш угулды. Көзнөк салкын-

иан ачыла берген болор деп, үредүчи кайра көрди. Көз-
нөктинг бозогозында кандыктын чечектерин отургускан
стакан турды. Оны баланын колдоры тургусканы көрү-
шип калды. Карган үредүчи чечектер жаар көрүп, ком-
натанын ортозында узак турды. Онын жүреги сүүнчилү
согулды, көстөринде жаш суркурай берди.

Алтайыстын бу мындый жараш чечектерин үренчик-
тери экелген болтыр. Олор карган үредүчизин ундыбаган
эмтир.

КУС.

Август ай божоды. Кейдин тыныжы там ла сооп тур-
ды. Күндөр бир эмештен кыскарып браатты. Эртен ту-
ра өлөннин үсти ле коштой турган туранын жабынчызы
кажайа кырутып калганы көрүнөр. Сентябрь айда кичи-
шек сооктор до болуп турат. Агаштардын жалбырактары
каа-жаа саргара берген. Ээн боло берген јаландарда кет-
кин кушкаштардын чуркуражы угулып турды. Олор
удабас ла јылу ороондор јаар ууланып уча берер.

КАРАГАЙ АГАШ.

Карагай — ийне бүрлү агаш. Ийне бүрлү агаш кей
арутап јат. Карагай кижиге сүреен тузалу болуп јат.
Карагай агашты тура тударга тузаланадылар. Агаштан
мебель, оног до өскө тудунар-кабынар не-неме эдип ја-
дылар. Карагай агаштан чаазын эдип јат.

Бистинг Туулу Алтайда карагай агашты көп јерлерде
отургузып јадылар. Јангы отургузылган тарынты агажак-
тарды кичееп јүригер.

Јакылталу диктант.

ЛЕНИННИНГ ОРДЕНИ.

Владимир Ильичте бир де орден јок болгон. Јажыл-
боро френч кийген Ленин мавзолейде үргүлјиге уйуктап
јадыры. Онын төжинде јүк ле кичинек кып-кызыл өңдү
флажок кызарат.

Качан Ленинди ороон калганчы катап үйдежип ту-
рарда, Колонный залга Владимир Ильичле кереестенип
аларга мундар тоолу улус келген. Бу өйдө бир карган

жуучыл бойынын Кызыл Мааны орденин Лениннинг төжине тагып берген. Ол бойынын адын да, өбөкөзин де айтпаган.

ТҮЛКҮНИНГ СҮМЕЗИ.

Түлкү тын аштайла, агаш аразынан чыгып келди. Ыраагында каргаалар отурганын ол көрүп ийди. Түлкү кардын үстине өлүп калган болуп жада берди. Оны каргаалар көрүп ийеле, түлкүни чокыыр деп шүүштилер. Эң ле жалтанбазы түлкүниң сырангай ла жанына жууктап келди. Бирүзи түлкүниң куйругын чокып ийди. Же түлкү кыймыктанбай жатты. Айдарда өскө каргаалар коркыбай барды. Олор эместен жууктап клееттилер. Бир каргаа десе түлкүниң көзин чокыырга тын жууктап келди. Түлкү кенетийин тура жүгүреле, каргааны тудуп алды. Арткандары коркыйла, туш башка учкулай бердилер.

БИСТИНГ ТӨРӨЛИС.

Бистинг Төрөлис — ол жаны, ырысту жадын-жүрүмдү советский албатынын улу билези. Төрөлистинг жүзүн-жүүр укту албатызы эптү-жөптү, нак журтайт.

Бистинг Төрөлис жаан да, ар-бүткени де жүзүн-жүүр. Түштүкте, Кара талайдын жаказында, пальмалар чечектейт. Түндүкте десе кар жаап, соок салкын согот. Мындагы жай кыска да, соок то.

Төрөлистинг элбек жерлеринде казып алар байлык көп. Бисте таш көмүрди, темир руданы, нефтьти ле оноң до өскө байлык-жөөжөни казып алатаны жылдын жылга көптөп турат.

ГЛАГОЛ.

КУШТЫНГ УИАЗЫ.

Бир катап мен жаланга адамла кожо өлөң жуурга бардым. Бистинг өлөң чапкан жерис сүреен жараш болгон. Жалаңды эбиреде жыраалар ла жаш агаштар корболонуп өзөт. Меесте карагайлар ла тыттар жажарып көрүнөт.

Арыганча иштенеле, мен бир суучактын жанындагы жоон тыттын төзине амыраарга отурдым. Адам ыраа-

гында калганчы буулды салып турган. Кенетийин менин үстимде ненин де ачу чыйкылдаганы угулды. Мен чочый береле, өрө көрзөм, тыттын бажында кандый да жаан куштын уйазы бар болтыр. Куштын уйадагы аштап калган балдары конжоорында жемиттү учуп келген эне-зин көрөлө, тын чыйкылдажып, табыштана берген эмтир. Мен олорды аяктап көрдим.

АГАШТЫН ТУЗАЗЫ.

Агаш — бистин байлыгыс, ар-бүткеннин жаражы. Агаш аразындагы кей сүреен ару. Андый кейле тынганы кижинин су-кадыгына тузалу. Же эн учурлузы мынызында эмес. Агаш жердин кыртыжындагы чыкты тудат. Кыраны айландыра отургузылган агаш карды салкынга учуртпайт. Ашты изү салкыннан корулайт. Мынын учун бистин ороондо агашты өскүрүп жат, оны кичееп корулап жат.

КЫЗЫЛ ЛЁТЧИК.

Ак казактар аэродромго келип түшкен бистин самолётты көрөлө, оны курчап ийдилер. Лётчик латыш уктууул болгон. Ол орустап коомой куучындайтан. Айдарда казактар оны английский лётчик деп бодогон. Олор самолёттын аңылу темдегине ажару салбаган. Казактар лётчикке жуугындагы станцияда штаб барын жартап берген. Лётчик алаатыбаган. Ол самолёдына ойто түргөн отурала, моторды таркырадып ийген. Бу өйдө казактар самолёттын таңмазын көрүп ийдилер. Же кызыл лётчик качан ок жерден көдүрилеле, уча берген. Казактар канайдар да аргазы жок тура калдылар. Кызыл лётчик ак казактарды анайда төгүндөп салды. Удабай казактардын штабын кызылдар оодо бомболоп салды. Жаан станция кызылдардын колына кирди.

ВЕРТОЛЁТ.

Областын больницазына телеграмма келген. Ыраак турлуда бир кижиге тын оорыган. Турлу айландыра сойокту кайыр таштарлу тепсен жерде турган. Оору койчыга болушты түргөн канайып жетирер? Бу жерге машиналу барып болбос, самолёт отурар жер мында жок. Мындый жерге жаңыс ла вертолёт учуп жедер аргалу.

Лётчик турлуга барып, оору кижини больницага жетирзин деп жакылта алды. Вертолёт турлуга жеделе, жаан эмес ак жерге отурды. Удабай оору кижини ол областын больницазына жетирип салды.

КЫШКЫДА.

Кышкыда агаш аразындагы андарга ла куштарга сүреен күч. Чындап, курсагы тойуларына соок андый да коркушту неме эмес болор эди ле. Же кыштын соок кыска күндеринде олор тойо жиир курсакты кайдан таап жизин.

Бот күртүктерге макалу! Олор көп сабазында кайыгнын бүрчүктериле, тыттын ла чибинин чочогойларыла азыранып жадылар. Курсак жанынан жакшы да болзо, оок анычактардан коруланатаны кайда? Же күртүктер бойлары көп учуралдарда сарастардын ла агастардын курсагы болуп калат. Тын соок күндерде олор кардын алдында тонуп та калгылайт.

Сарас ла агас — сүреен капшуун анычактар. Олор тынарга ла бир кичинек тежик эдип алала, кардын алдында жаткылап жадат. Көбү кардын алдынан чыгып алала, сарас төгөштин бажында жемит бедреп, аяктынып отурат. Кандый бир чычкан көрүнүп ле келзе, ол, ок чылап, онын үсти орто чурап барат. Анайып ол бир күнге одус-төртөнгө чыгара чычкан тудуп жип турат.

Творческий диктант.

I. Кыш, соок, мантап, агаш, жыраалардын, аштайла, аразында, бөрү, жемит, тындулар, жүрү, бедреп, оок, ач.

II. Лагерь, балдар, жайгыда, ойноор, футбол, нөкөрлөрилө, кожо, амырагандар, сууга, эжинип, күнге, тургандар, күйүп, жаратта.

III. Колхозко, жайгыда, класстын, балдары, ижинде, бистин, иштегендер, жакшы, улуска, болушкан, жаан, быйанын, балдарга, айтты.

УРЕНГЕНИН КАТАП КОРОРИ.

КЕТКИН КУШТАР.

Күскинде бистин жерден көп кеткин куштар ыраак жылу ороондорго уча берет. Ончозынан озо суукуштар уча берет, олорды ээчий талаан-келендер, карлагаштар, баар

чыктар, таандар, турналар учуп барат. Учёныйлар кандый ла куштардын жүрүмин шиндеп көрөт. Олор кайда кыштап, жайгыда кайдаар учуп келип туратанын билип алар арга бар. Учёныйлар кушкаштардын буттарына номерлерлү талачактан эткен жүстүктөр кийдирип салат. Кеткин куштар кандый орооннон кайдаар учуп келгенин ол темдектү жүстүктөрдөн билип аладылар. Ыраак Түндүк талалардан бистин жерге каргаалар учуп келеле, мында кыштап алат. А бистин жердин каргаалары десе Франция жаар учуп барат. Баарчыктар Түштүк Америкага да жеткилеп жат. Карлагаштар десе Африкада кыштагылап турат.

АЖАНАРЫНЫН ЭЭЖИЛЕРИ.

Ажанарынын ээжилерин кажы ла кижин билер учурду. Ажанар алдында колды самындап жунарын ундыбагар. Кирлү колло курсакты ла казан-айакты тутпагар. Курсакты мендебей, жакшы чайнап жигер. Ажанар тушта оозыгарды мачылдатпагар, бичик кычырбагар, көп эрмектенбегер.

Школго апаратан курсакты ару чаазынга эмезе бөс-кө ороп алыгар. Курсакты бичиктерле, тетрадьтарла кожо салбагар. Не-неме үске, саржуа уймалардан айабас. Калаштын оодыгын жерге чачпай жүригер.

МЕНИН УУЛЫМ.

Менин Олег уулымда Гриша деп нөкөр бар болгон. Олег ле Гриша кожо ойнойтон. Гришанын адазы жок болгон. Энези десе оорып туратан.

Баштапкы майга мен Олега тегин чамча ла матроска чамча көктөп бергем. Матроска Олегтин күүнине сүреен жараган.

Олег менин жаныма келеле, мынайда айтты:

— Менде эки жангы чамча. Гришада десе бир де жангы чамча жок. Гришага матросканы сыйлап берели.

Мен матросканы чаазынга ороп береримде, Олег сүйүнүп, матросканы нөкөрине апарып берди.

(Кошевой Олегтин энезинин куучынынан.)

КАРАНТЫ ЖЕР КӨРҮНӨ БЕРТИР.

Сооктор сыныкканынан бери үч күн өттү. Петя айтты:

— Ада, кушкаштар кандый жараш кожондошкылайт,

чыгып уксан да. Мен чыгала, тындаланып турдым. Куш-каштардын кожондошконы, чындап та, сүреен жараш болтыр. Күн изү чалып турды. Жол дезе чек чейилеле, карара бертир.

Кайдан да пөтүктердин кыйгызы угулат. Туман өткүрө чанкыр агаш көрүнөт. Петя жайылып брааткан туманды өткүрө айкап турала, жалаңда не де карарып жатканын көрөлө, кыйгырды:

— Көрзөн дө, каранты жер көрүнө бертир!

(М. Пришвиннин бичигени аайынча.)

МОСКВА.

Бистин орооныстың төс города — Москва. Москвада Владимир Ильич Ленин жаткан. Мында Советский башкаруу иштеп жат. Кызыл площадьта Ленинин мавзолейи туруп жат.

Кремльде, Кызыл площадьта, Москванын парктарында, скверлеринде, көп тоолу элбек, жараш оромдорында өскө дө ороондордон жүзүн-жүүр укту албатылар жүргенин көрөр аргалу. Кремльдин өргөөсинде партиянын съездтери, амыр-энчүнинг телекейлик жуундары өдүп жат.

Озогы кичинек туралардын ордына эмди көп этажтарлу сүреен бийик туралар тудулып жат. Озогы тапчы оромдордын ордына элбек площадьтар, кееркедилген проспекттер, жараш күрлер, скверлер көптөп жат. Москвада бийик үредүлү заведениелер, академиялар, театрлар, школдор, магазиндер көп. Московский метро телекей үстинде эн жараш ла эн жаан метро болуп жат. Метроның станциялары өргөөдий кееркедилген ле чүмделген.

ВАНЯ СОЛНЦЕВ.

Ороның түбинде түрүлип калган уулчак жатты. Онын бажы кайра бүктелип, жылагаш буды баларлу түүнти сууга үлүштелип калтыр. Жүзи көгөрип калтыр, тумчугынын белинде кандалып калган сыйрык көрүнди. Уулчак түш жеринде улаарып, жүзин чырчыйтып турган.

Фонарьдын жарык одынан ол ойгонып келген. Көөркий чочыганынан тура жүгүрип, алдынан узун кадуны чыгара тартып келди. Егоров уулчактын колын ала

ойоло, онын оозын алаканыла туй жаба тутты. Жанында
рус солдаттар отурганын көрөлө, уулчак күлүмзиренип
йди. Онон «бистин улус» деп араай айдала, санаазын
ткынып ийди.

Бистин кайучылар уулчакты агаш аразындагы пар-
изандарга апарды. Олор Ваня Солнцевти полктын
улы эди алдылар.

(В. Катаевтен.)

БАЖАЛЫКТАР

I класс.

Табыштар ла буквалар	3
Алфавит	—
Э ле е буквалар	4
Орус тилден кирген сөстөрдүн буквалары	6
Б ла ъ темдектер	—
Узун үндү табыштар	7
Сөстин үйези	8
Жаан буква	9
Эрмек	10
Суракту ла кый темдектер	—
Эрмекти жаан буквадан баштап бичири	—
Жыл туркунына үренгенин катап көрөри	—

II класс.

Табыштар ла буквалар	15
Эрмек	—
Орус тилден кирген сөстөрдө я, ю, е, ё буквалар	16
Үнгүр ле тунгак табыштар	17
Эжерлү туйук табыштар	—
Сөстин бүдүмү	18
Сөстин кожулталарынын баштапкы табыштарынын чын бичилери	20
Узун үндү табышту сөстөр	21
Узун үндү табыштарлу сөстөрдү жолдон жолго көчүрери	23
Сөстин тазылында тунгак туйук үнгүр туйук	24
эжерине көчөри	26
Колболу сөстөр	—
Адалгыш	28
Адалгыштардын кожулталарын чын бичири	29
Жарталгыш	31
Суракту эрмектер	—
Кыйгылу эрмектер	32
Тоололып айдылар сөстөр.	33
Үренгенин катап көрөри	—

III класс.

Эрин чөйилер үндү табыштарга	39
Узун үндү табыштарга	—
Элес үндү табыштарга	40
Колболу сөстөргө	—
Адалгыш	42
Глагол	44
Үренгенин катап көрөри	—

3 акча

70100







